

بررسی مسائل کشورها

وضعیت اقتصادی و تجارت خارجی پرتغال

صنعت: بخش عظیمی از صنایع پرتغال در مقیاس کوچک بنا گردیده است. برطبق آمار رسمی منتشر شده در سال ۱۹۸۷، ۸۷ درصد از تمامی بنگاههای غیرمتعلق به بخش دولتی و بخش کشاورزی کمتر از ۲۰ نفر شاغل داشته‌اند و تنها ۴/۰ درصد بیش از ۵۰۰ نفر شاغل در خدمت داشته‌اند. یک مشخصه عمده صنایع پرتغال نیز، سهم بالای مالکیت دولتی در این بخش است. از ۲۵ شرکت عمده صنعتی در سال ۱۹۸۶، ده شرکت متعلق به بخش دولتی، هشت شرکت تحت کنترل شرکت‌های خارجی و تنها هفت شرکت متعلق به بخش خصوصی بوده و از این میان فقط پنج شرکت در بورس سهام عضویت داشته‌اند.

شرکت‌های غیرمالی ملی (تحت نظارت دولت) در سال ۱۹۸۷ حدود ۳/۱۴ درصد از ارزش افزوده ملی را تولید نموده و ۸/۱۳ درصد از تشکیل سرمایه گذاری ثابت ناخالص متعلق به آنها بوده است (این نسبتها از ارقام مشابه در سال ۱۹۸۰ پائین‌تر هستند). در سالهای اخیر سودآوری این بنگاهها افزایش یافته است. این عامل همراه با کاهش سرمایه گذاری در آنها منجر به کاهش کسری بنگاههای غیرمالی بخش دولتی از ۴/۱۱ درصد محصول ناخالص داخلی (GDP) در سال ۱۹۸۲ به ۹/۱ درصد در سال ۱۹۸۸، شده است. بسیاری از بنگاههای کوچک و متوسط به صاحبان قبلی آنها برگردانده شده است. دولت فعلی سوسیال دموکرات نیز درصدد خصوصی

بخش عظیمی از صنایع پرتغال در مقیاس کوچک بنا گردیده و مشخصه عمده این صنایع سهم بالای مالکیت دولتی در آنهاست.

سال ۱۹۸۵ قبل از ورود پرتغال به جامعه اقتصادی اروپا نزدیک به ۳۰ درصد از کل ارزش افزوده در کل اقتصاد، در بخش صنعت ایجاد شده بود که با رقم ۱۷ درصدی در مورد یونان قابل مقایسه است.^۳ در همین سال ۲۶ درصد از کل نیروی کار پرتغال در بخش صنعت اشتغال داشته اند که در قیاس با کل اقتصاد، بهره‌وری بالایی را نشان می‌دهد؛ لیکن باید خاطر نشان ساخت که رشد بهره‌وری در صنایع پرتغال در طول سالهای ۱۹۸۱ تا ۱۹۸۹ اندک و کمتر از یک درصد در هر سال بوده است. نکته دیگر

نمودن بسیاری از بنگاه‌های دولتی (مثلاً بانکها، شرکت‌های بیمه، کارخانجات سیمان و سیگارسازی) است. در یک برنامه خصوصی سازی در سال ۱۹۸۹، ۴۹ درصد از سهام یکی از کارخانجات بزرگ نوشابه‌سازی با موفقیت به عموم مردم واگذار شد. اما باید گفت که سرعت خصوصی سازی کند بوده و عمدتاً به بخش مالی محدود شده است ضمن آنکه تعداد زیادی شرکت مثل: «Petrogal» تصفیه کننده و توزیع کننده فرآورده‌های نفتی؛ «Electricidad de Portugal» تولید و توزیع کننده برق در پرتغال؛ «Siderurgia Nacional» شرکت فولادسازی و... متعلق به دولتند.^۱ در قیاس با کشورهای کوچک اروپایی، ساختارهای صنعتی پرتغال را می‌توان توسعه یافته تلقی نمود. علی‌رغم اندازه محدود این کشور و وجود موانع تجاری، فعالیت‌های صنعتی در اثر تجارت با مستعمرات سابق خود و همچنین عضویت این کشور در اتحادیه تجارت آزاد اروپا (EFTA) افزایش یافته بود.^۲ در

(1): EIU, *Country Profile 1990-91* (London: EIU, 1990) P.23.

(۲): قابل ذکر است که کشور پرتغال در سال ۱۹۸۶ از EFTA کناره‌گیری نموده به جامعه اقتصادی اروپا پیوست.

(3): OECD, *OECD Economic Survey Portugal 1988/89*, (Paris: OECD, 1989.)

آنکه دوران رکود در ادوار تجاری، کاهش هماهنگی در اشتغال ایجاد نموده و در نتیجه دستمزد واقعی کاهش یافته است. تشکیل سرمایه ثابت ناخالص نیز از اتخاذ سیاستهای توقف حرکت دچار لطمه شده و نتیجتاً موجودی سرمایه نیز بدون شک ثابت مانده یا حتی کاهش یافته است. اما با توجه به کوششهای بعمل آمده از سال ۱۹۸۵، بخش عظیمی از موجودی های سرمایه (در صنعت) مجدداً بنا شده و به این ترتیب هنوز نوهستند. عملکرد صادراتی بخش تولید صنعتی نشاندهنده تعدیلاتی است که هم اکنون در بخش صنعت صورت می گیرد. در طول سالهای ۱۹۸۰ تا ۱۹۸۸ حجم صادرات کالاهای صنعتی سالانه ۱۰ درصد رشد کرده که این نرخ بیش از دو برابر نرخ رشد همسایگان اروپائی خود می باشد و به این ترتیب پرتغال سهم بیشتری از بازار را بدست آورده است. در پرتو مقایسه ای که میان پرتغال و کشورهای تازه صنعتی شده آسیا صورت می گیرد این رقم مفهوم تر می گردد: تا سال ۱۹۸۶ عملکرد کشورهای تازه صنعتی شده تقریباً با پرتغال قابل مقایسه بود اما در سالهای ۱۹۸۷ و ۱۹۸۸ صادرات این کشورها سالانه ۱۸ درصد افزایش یافت که این رقم تقریباً دو برابر رشد صادرات مربوط به پرتغال است. تخصص گرائی در تولید صنعتی نیز میان پرتغال و کشورهای تازه صنعتی شده تا حد بسیار زیادی مشابه است. عمده ترین کالائی که کشورهای تازه صنعتی شده آسیا با آن به بازارهای اروپائی رسوخ

کرده اند کالاهای کاربر (نظیر منسوجات و پوشاک) است بنحوی که در اواسط دهه ۱۹۸۰ قریب ۱۸ درصد از کل این نوع کالاها در بازارهای کشورهای عضو سازمان همکاری اقتصادی و توسعه (OECD) از کشورهای تازه صنعتی شده وارد می شده است. در مورد پرتغال نیز سهم این محصولات در کل کالاهای صادراتی سه برابر سهم همین کالاها در کل صادرات جهانی بوده است. قدرت رقابت پرتغال در عرضه و صادرات این نوع کالاها، با لطف دستمزد پائین کارگران و سیاستهای عاقلانه کاهش نرخ اسکودو، تا حد زیادی بالاست. در جدول (۱) ساختار نسبی تولید صنعتی در پنج کشور نسبتاً کوچک اروپائی (منجمله پرتغال) و در پنج گروه مختلف کالائی ارائه شده است. هر چه این سهام (که نسبت تولید یک گروه کالا به کل تولید هر کشور را به سهم همان کالا در کل تولید ۲۰ کشور عضو (OECD) نشان می دهد) بزرگتر باشد کشور در تولید آن کالاها در مقایسه با کالای دیگر یا گروه کالاهای دیگر تخصص بیشتری یافته است. الگوی تخصص تولید، بخصوص در دو کشور پرتغال و یونان قابل توجه است. بوضوح مشخص است که پرتغال بیشتر تمایل به تولید کالاهای کاربر و همچنین تولید کالاهای مبتنی بر منابع طبیعی دارد. بویژه در این کشور نوعی تخصص گرائی در تولید کالاهای مشتق از محصولات جنگلی (چوب، چوب پنبه و خمیر کاغذ) وجود دارد. الگوی

جدول (۱): ساختار نسبی تولید صنعتی

واحد: نسبت

بلژیک		ایرلند		یونان		اسپانیا		پرتغال		
۱۹۸۵	۱۹۷۷-۷۹	۱۹۸۵	۱۹۷۷-۷۹	۱۹۸۵	۱۹۷۷-۷۹	۱۹۸۵	۱۹۷۷-۷۹	۱۹۸۵	۱۹۷۷-۷۹	
صنایع										
۰/۸	۰/۸	۱/۲	۱/۵	۱/۳	۱/۲	۱/۱	۱	۱/۲	۱/۱	(۲) صنایع مصرف کننده منابع طبیعی
۱	۰/۹	۰/۹	۰/۹	۱/۷	۱/۷	۱/۱	۱/۱	۱/۴	۱/۵	صنایع کاربر (۳)
۱/۴	۱/۳	۰/۶	۰/۶	۰/۶	۰/۶	۱	۱/۱	۰/۹	۰/۹	صنایع بزرگ مقیاس (۴)
۰/۸	۱	۱/۱	۰/۷	۰/۴	۰/۵	۰/۷	۰/۷	۰/۵	۰/۵	صنایع کالاهای متعاضد (۵)
۱/۴	۱/۲	۱/۸	۱/۵	۰/۷	۰/۹	۰/۹	۱	۰/۹	۱	صنایع تحقیقات بر (۶)

(۱): ساختار نسبی تولید بصورت سهم یک کالا در کل تولیدات آن کشور تقسیم به سهم همان کالا در کل تولید ۲۰ کشور عضو (OECD) محاسبه شده است.

(۲): Resource—Intensive نظیر: محصولات غذایی و ذوب آلومینیم.

(۳): Labour—Intensive نظیر: منسوجات و پوشاک.

(۴): Scale—Intensive نظیر: فولاد و محصولات شیمیایی

(۵): Differentiated—Product نظیر: ماشین ابزار.

کالاهایی هستند که به لحاظ کیفیت و یا مواردی چون اختلاف در بسته بندی و یا دیگر مواد ظاهری از یکدیگر قابل تمیز میباشند.

(۶): Research—Intensive نظیر: صنایع الکترونیک و صنایع هوافضائی

OECD, *Op. Cit.*, p.22.

مأخذ:

نیز تغییر چندانی در این دو مقطع حاصل نگردیده است. اما تغییر ساختار نسبی تولید در کشور ایرلند قابل ملاحظه است. سهم کالاهای متمایز و همچنین صنایع تحقیقات بر در ساختار تولید بنحو قابل ملاحظه ای افزایش یافته است. بنابراین این

تخصص تولید در کشور یونان نیز بیش از سه کشور دیگر اروپائی به پرتغال شبیه است. مقایسه ساختارهای نسبی تولید در دو مقطع ۱۹۷۷-۷۹ و ۱۹۸۵ نشانگر تغییر قابل ملاحظه ای در آنها نیست. در ساختارهای تولیدی اسپانیا، یونان و بلژیک

(1): OECD, *Op. Cit.*, p.60.

استنتاج که دوره مورد نظر در بررسی، برای ظاهر شدن تغییرات ساختاری کافی نیست تا حدودی دشوار خواهد بود. چنانچه ساختارهای نسبی صادرات و واردات نیز در این دو مقطع مورد بررسی قرار گیرد نتایج

روشن تری بدست خواهد آمد (جدول ۲-الف و ۲-ب).

تخصص گرایی در تولید و همچنین مزایای نسبی در جداول (۱) و (۲) در مورد این پنج کشور منعکس است.

جدول (۲-الف): ساختار نسبی واردات^۱

واحد: نسبت

بلژیک		ایرلند		یونان		اسپانیا		پرتغال	
۱۹۸۵-۸۷	۱۹۷۷-۷۹	۱۹۸۵-۸۷	۱۹۷۷-۷۹	۱۹۸۵-۸۷	۱۹۷۷-۷۹	۱۹۸۵-۸۷	۱۹۷۷-۷۹	۱۹۸۵-۸۷	۱۹۷۷-۷۹
محصولات:									
۱/۱	۰/۹	۱	۰/۹	۱/۴	۰/۷	۰/۹	۰/۹	۱	۰/۷
صنایع مصرف کننده صنایع طبیعی									
۱/۲	۱/۳	۱	۱/۱	۰/۸	۰/۵	۰/۷	۰/۷	۰/۸	۰/۶
صنایع کاربر									
۱/۲	۱/۱	۰/۸	۰/۹	۱/۱	۱/۶	۱/۱	۰/۹	۱/۱	۱/۲
صنایع بزرگ مقیاس									
۰/۷	۰/۸	۰/۹	۱/۱	۰/۸	۱	۱/۲	۱/۳	۱/۲	۱/۴
صنایع کالاهای متمايز									
۰/۸	۰/۷	۱/۸	۱/۲	۰/۶	۰/۷	۱/۲	۱/۵	۰/۸	۱/۱
صنایع تحقیقات بر									

جدول (۲-ب): ساختار نسبی صادرات^۱

واحد: نسبت

بلژیک		ایرلند		یونان		اسپانیا		پرتغال	
۱۹۸۵-۸۷	۱۹۷۷-۷۹	۱۹۸۵-۸۷	۱۹۷۷-۷۹	۱۹۸۵-۸۷	۱۹۷۷-۷۹	۱۹۸۵-۸۷	۱۹۷۷-۷۹	۱۹۸۵-۸۷	۱۹۷۷-۷۹
محصولات:									
۱/۲	۰/۹	۱/۵	۱/۸	۲	۲/۱	۱/۳	۱/۱	۱/۳	۱/۴
صنایع مصرف کننده صنایع طبیعی									
۱/۲	۱/۲	۰/۷	۱/۱	۲/۸	۲	۱	۱/۲	۲/۹	۲/۵
صنایع کاربر									
۱/۳	۱/۳	۰/۵	۰/۶	۰/۴	۰/۵	۱/۳	۱/۲	۰/۵	۰/۴
صنایع بزرگ مقیاس									
۰/۵	۰/۶	۰/۶	۰/۵	۰/۲	۰/۲	۰/۵	۰/۶	۰/۵	۰/۵
صنایع کالاهای متمايز									
۰/۷	۰/۶	۲/۸	۱/۸	۰/۲	۰/۳	۰/۶	۰/۵	۰/۲	۰/۴
صنایع تحقیقات بر									

(۱): ساختار نسبی واردات (و صادرات) عبارت است از سهم کالای \dagger در کل واردات (صادرات) کشور. \dagger تقسیم بر سهم آن کالا در کل واردات کشورهای عضو OECD (صادرات جهانی) است.

رشد بهره‌وری در صنایع پرتغال در طول سالهای ۱۹۸۱ تا ۱۹۸۹ اندک و کمتر از یک درصد در سال بوده است.

در جدول (۳) وضعیت سرمایه‌گذاری و تولید در بخش تولید کالاهای صنعتی ارائه شده است. هر چند ارتباط میان تشکیل سرمایه ثابت ناخالص و تولید کالاهای صنعتی، ارتباط بسیار مستحکمی را در مورد پرتغال نشان می‌دهند (سالانه بین ۱۴ تا ۲۳ درصد از کل تولید صنعتی در طی دوره ۱۹۷۰ تا ۱۹۸۷ صرف سرمایه‌گذاری شده است که سهمی بین ۱۷/۶ تا ۲۴ درصد از کل تشکیل سرمایه ثابت ناخالص را بخود اختصاص داده است). لیکن توجه اصلی بر

تخصص‌گرایی در تولید بوضوح مزایای نسبی کشور پرتغال را تعیین می‌کند. گروه کالائی اول و دوم که پرتغال در آن تخصص بیشتری دارد سهم بالائی در کالاهای صادراتی این کشور دارد و سه گروه بعدی سهم بیشتری از کالاهای وارداتی را بخود اختصاص داده‌اند ضمن اینکه در میان کالاهای صادراتی وزن عمده‌ای را بخود اختصاص نداده‌اند. علی‌رغم کاهش اندکی که در سهم تولید کالاهای کاربرخ داده، سهم آن در کالاهای صادراتی افزایش یافته است.

در طول سالهای ۱۹۸۰ تا ۱۹۸۸ صادرات کالاهای صنعتی، سالانه ۱۰ درصد رشد کرده که این نرخ بیش از دو برابر نرخ رشد همسایگان اروپائی خود می‌باشد.

این نکته است که آیا الگوی توزیع سرمایه‌گذاری در زیربخشهای تولید کالاهای صنعتی می‌تواند مزایای نسبی در صنایع پرتغال و تغییر ساختارهای واردات و صادرات و تولید را تا حدودی توجیه نماید.

بین سال‌های ۱۹۷۷ تا ۱۹۸۱ که الگوی توزیع سرمایه‌گذاری در زیر بخش‌های فوق‌الذکر قابل دسترسی بوده بیشترین بذل توجه معطوف به فرآورده‌های فلزی و ماشین‌آلات و تجهیزات شده است.

الگوی تولید و تجارت خارجی تحت تأثیر هزینه نیروی کار و نرخ ارز واقع می‌گردند. بهرحال با توجه به افزایش هزینه‌های نیروی کار و سیاست ارزی نه چندان قابل انعطاف در صورتی که اطلاعات جدید ادامه این روند را نشان دهد، می‌توان استنباط کرد که تعدیلی در جریان است. البته این استدلال که دوره زمانی مورد بررسی بحد کافی برای ظهور تغییرات ساختاری کافی نیست، حداقل در مورد ایرلند صادق نمی‌باشد.

جدول (۳): سرمایه‌گذاری و تولید در بخش تولید کالاهای صنعتی طی سالهای ۱۹۷۰-۸۱ (میلیون اسکودو)

۱۹۷۸	۱۹۷۷	۱۹۷۶	۱۹۷۵	۱۹۷۰	
۲۲۴۳۲۰	۱۷۴۷۰۷	۱۴۲۷۵۴	۱۱۴۸۱۷	۵۳۹۰۸	تولید کالاهای صنعتی (از کل GDP)
۲۸/۵	۲۷/۹	۳۰/۷	۳۰/۵	۳۰	سهم از کل GDP (درصد)
۱۸۳۹۸۶	۱۷۴۷۰۷	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	به قیمت ثابت
۴۷۹۳۷	۳۴۷۲۴	۲۰۷۶۱	۲۳۱۶۲	۹۷۳۷	تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در بخش تولید کالاهای صنعتی
۲۱/۸	۲۱	۱۷/۶۶	۲۳/۷	۲۲/۴	سهم از کل تشکیل سرمایه ثابت ناخالص
۵۶۳۹	۳۹۶۲ (۱۱/۴)				تشکیل سرمایه در بخش مواد غذایی، سونا و نیناکو (۱)
۶۱۵۸	۴۵۵۴ (۱۳/۱)				مسیجات، بوناک، جرم
۱۸۵۵	۱۱۹۶ (۳/۴)				جوت، فرآورده‌های جوی و میل
۲۷۶۶	۲۷۶۶ (۷/۹)				کاغذ و فرآورده‌های آن، چاپ و انتشارات
۱۸۱۰۰	۱۱۹۶۴ (۳۴/۴۳)				فرآورده‌های شیمیایی و پتروشیمی کاغذ و پلاستیک
۴۶۷۷	۳۴۷۳ (۹/۹)				فرآورده‌های کانی غیرفلزی، به‌استثناء سیمان و ذغالسنگ
۱۶۷۴	۱۲۵۰ (۳/۸۸)				صنایع فلزات اساسی
۶۱۸۸	۴۸۶۹ (۱۴/۰۹)				فرآورده‌های فلزی، ماشین‌آلات و تجهیزات
۸۸۰	۶۱۹ (۱/۷۸)				سایر

(۱): ارقام داخل پرانتز سهم نسبت به کل سرمایه‌گذاری است.

۱۹۸۷	۱۹۸۲	۱۹۸۱	۱۹۸۰	۱۹۷۹	
۱۴۹۶۸۰۰	۵۲۱۰۰۰	۴۷۰۱۶۱	۳۸۸۹۸۲	۳۰۳۲۳۰	تولید کالاهای صنعتی (ارزکل GDP)
۲۷/۳ ۰۰۰	۲۷ ۰۰۰	۳۱/۳ ۳۰۹۰۵۰	۳۰/۹ ۲۰۴۱۲۰	۳۰/۵ ۱۹۶۳۱۰	سهم از کل GDP (درصد) به قیمت ثابت
۰۰۰	۰۰۰	۱۱۰۰۶۹	۸۲۷۵۴	۶۱۱۸۷	تشکیل سرما به ثابت ناخالص در بخش تولید کالاهای صنعتی
		۲۴	۲۳	۲۳/۱	سهم ارزکل تشکیل سرما به ثابت ناخالص
		۱۲۰۱۹ (۱۰/۹۱)	۸۷۲۹	۶۶۸۷	تشکیل سرما به در بخش : مواد غذایی، نوشابه و تنباکو (۱)
		۲۱۵۶۵ (۹/۶)	۱۳۳۱۶	۹۸۸۴	منسوجات، پوشاک، چرم
		۴۶۹۰ (۴/۲)	۳۸۷۸	۲۶۰۴	چوب، فرآورده های چوبی و مبیل
		۹۶۵۴ (۸/۷)	۴۵۵۰	۴۰۰۷	کاغذ و فرآورده های آن، چاپ و انتشارات
		۲۳۳۳۰ (۲۱/۱۹)	۲۶۰۰۳	۱۹۵۸۲	فرآورده های شیمیایی و پتروشیمی کا شوجو و پلاستیک
		۱۰۱۹۹ (۹/۲۶)	۷۲۲۱	۵۷۰۸	فرآورده های کانی های غیرفلزاتی به استثناء نفت و ذغال سنگ
		۲۹۹۳ (۲/۷۱)	۲۹۵۶	۱۸۱۳	صنایع فلزات اساسی
		۲۳۷۳۵ (۲۱/۵۶)	۱۴۶۳۸	۹۸۴۹	فرآورده های فلزی و ماشین آلات و تجهیزات
		۱۸۸۴ (۱/۷۱)	۱۴۶۳	۱۰۵۳	سایر

کالاهای ثابت مانده لیکن از واردات نسبی آنها کاسته شده که نشان دهنده موقعیت بالنسبه

در جدول اول (۱) و (۲) این گروه کالاهای جزء کالاهای مولد دسته بندی شده که ملاحظه می گردد ساختار صادرات و تولید این

خوب عرضه داخلی^۱ به دلیل افزایش سرمایه گذاری در این کالاها تا سال ۱۹۸۱ بوده است. (از سال ۱۹۷۷ تا سال ۱۹۸۱ میزان سرمایه گذاری در این کالاها هر سال بطور متوسط ۴۸/۳۸ درصد افزایش یافته و به سطح ۲۳۷۳۵ میلیون اسکودو رسیده است). در سال ۱۹۸۷ نسبت صادرات به واردات این محصول تقسیم بر صادرات به واردات کل صنعت (رجوع شود به بخش تجارت خارجی، مزایای نسبی آشکار) به حدود یک رسیده که نشاندهنده بهبود در وضعیت تولید این کالاهاست.

مقدار بوده است. ساختارهای تولید و صادرات و واردات این دسته از کالاها حکایت از تغییرات - هر چند جزئی دارد. سهم آنها در ساختار نسبی تولید در طول دوره مورد بررسی در جداول (۱) و (۲) تغییر نیافته اما از واردات به میزان محسوسی کاسته شده و سهم صادرات آن افزایش یافته است. نکته جالب آنکه صنایع فرآورده های چوب و کاغذ و صنایع محصولات کانی غیرفلزی کمترین سهم را از کل تشکیل سرمایه ثابت ناخالص بخود اختصاص داده اند، در حالیکه این صنایع - که عمدتاً جزو صنایع

قدرت رقابت پرتغال در عرصه صادرات و واردات کالاهای کاربر بلطف دستمزد پائین کارگران و سیاستهای عاقلانه کاهش نرخ اسکودو تا حد زیادی بالاست.

در طی دوره ۱۹۷۷-۸۱ هر چند سهم نسبی زیر بخش تولید فرآورده های شیمیایی (صنایع با مقیاس بزرگ) در سرمایه گذاری در بخش تولید کالاهای صنعتی کاهش یافته ولی میزان آن پس از فرآورده های فلزات اساسی و ماشین آلات و تجهیزات بیشترین

مصرف کننده منابع طبیعی هستند. در ساختار تولید و تجارت خارجی (صادرات) سهم بالایی را بخود جذب نموده اند (فرآورده های غذایی نیز که جزو همین دسته اند حدود ۱۱ درصد از تشکیل سرمایه در بخش صنعت را بخود اختصاص داده اند).

عضویت در جامعه اقتصادی اروپا، تعدیلات ساختاری در صنعت را ضروری کرده و عملاً به آن شدت زیادی بخشیده است.

(1): OECD, *Op.Cit*, p.61.

تأثیر عضویت در جامعه اقتصادی اروپا
عضویت در جامعه اقتصادی اروپا،
تعدیلات ساختاری در صنعت را ضروری
کرده و عملاً به آن شدت زیادی بخشیده

تعدیل ساختاری، وجوه ویژه جامعه اقتصادی
که برای تأمین مالی پروژه‌های مخصوصی
در نظر گرفته شده، سرمایه‌گذارها و وجوه
دولتی) و همچنین سرمایه‌گذارهای

یک برنامه جامع که در سال ۱۹۸۸ تکمیل و دوره ۱۹۸۹-۹۲ را
در برمی‌گیرد جهت ایجاد هماهنگی، در جریان یافتن کمکهای مالی به
صنایع طرح‌ریزی شده است.

است. با کاهش موانع تجاری رقابت افزایش
یافته و با نوید وضعیت بهتر در آینده،
ابتکارات بخش خصوصی را افزایش داده که
این امر منجر به تقویت سرمایه‌گذاری -از
سال ۱۹۸۵ به بعد- شده است. سهم روه به
افزایشی از سرمایه‌گذارها در پرتغال نیز
بوسیله کمکهای مالی جامعه اقتصادی اروپا
تأمین مالی شده بنحوی که سهم آن در کل
سرمایه‌گذارهای پرتغال از ۶ درصد در سال
۱۹۸۶ به ۹ درصد در سال ۱۹۸۸ افزایش
یافته است. در همین مدت حدود ۱۰٪ از کل
سرمایه‌گذارهای دولتی نیز بوسیله جامعه
اقتصادی تأمین شده است. بخشهای عمده
دریافت‌کننده کمکها حمل و نقل، انرژی
(عمدتاً هیدروالکتریک) و آموزشی بوده‌اند.

یک برنامه جامع که در سال ۱۹۸۸
تکمیل و دوره ۱۹۸۹-۹۲ را در برمی‌گیرد
جهت ایجاد هماهنگی، در جریان یافتن
کمکهای مالی به صنایع طرح‌ریزی شده
است. این برنامه وجوهی که از منابع داخلی
و جامعه اقتصادی اروپا (نظیر کمکهای

بانکهائی نظیر بانک سرمایه‌گذاری اروپا
«European Investment Bank»، تأمین
گردیده است را به مجاری صحیح خود
هدایت می‌کند. این برنامه چهار بخش عمده
را در برمی‌گیرد: اول کمکهای مربوط به
ایجاد زیرساختها (جاده، راه‌آهن، تأسیسات
بندری، نیروگاههای هیدروالکتریک) و
زیرساختهای تکنولوژیک (نظیر آزمایشگاههای
تحقیقاتی). دوم، آموزش حرفه‌ای در صنایع
که ۵۰ درصد از آن را جامعه اقتصادی اروپا
تأمین خواهد کرد. سوم، تجدید ساختار و
نوسازی (این کمکها اگر چه مهم است اما
تنها بخش کوچکی از کل کمکها را
تشکیل خواهند داد). در این میان اعتبارات
بسیار مساعدی برای بنگاههای کوچک و
متوسط که وضعیت مالی خوبی نداشته اما
پروژه‌های آنها بنظر اقتصادی بیاید، در نظر
گرفته شده است. چهارم، کمکهای مربوط
به بهبود کیفیت و ارائه خدمات تجاری به
بنگاهها (توزیع، مدیریت و غیره). هنگامی
که پرتغال به جامعه اقتصادی پیوست،

سیستم مالیاتی مشوق سرمایه گذاری بخش خصوصی بسیار پیچیده و غیرکارا بود که اینک جای خود را به سیستمی کارا و ساده سپرده است. سیستم جدید در سال ۱۹۸۶ و در چارچوب یک برنامه میان مدت معرفی گردید. سایر مشوقها جهت سرمایه گذاری نیز در سال ۱۹۸۸ معرفی شدند؛ که برای نمونه سیستم مشوقهای منطقه ای از آنجمله اند. پروژه های سرمایه گذاری که برای تصویب (و برخورداری از مزایای این سیستم و مشوقهای دیگر) ارائه میشوند با چهار ملاک ارزیابی می گردند: مکان جغرافیائی، میزان اشتغال زائی، میزان نوآوری و میزان درآمد ارزی آنها.

بخش مسکن ۳۵۴ هزار نفر با سهمی برابر ۸/۴ درصد از کل شاغلین بوده است. طی سالهای ۱۹۸۳ - ۸۵ نرخهای بالای بهره و شرایط سخت اعتباری، منجر به رکود در بخش ساختمان سازی شد که در سالهای ۱۹۸۶ - ۸۸ تا حدودی بهبودی در فعالیت های این بخش حاصل گردید. کنترل اجاره ها تا حدودی سبب ایجاد محدودیت در امر ساختمان سازی شده است لیکن با این وجود سرمایه گذاری مهاجرین بوطن بازگشته سبب بالا بودن بهای مسکن شده است. در حال حاضر تا حدودی کنترل اجاره مسکن سست تر شده است. درآمدهای حاصل از جهانگردی نیز یکی

پروژه های سرمایه گذاری که برای تصویب ارائه می شوند با چهار ملاک ارزیابی می گردند، مکان جغرافیائی، میزان اشتغال زائی، میزان نوآوری و میزان درآمد ارزی آنها

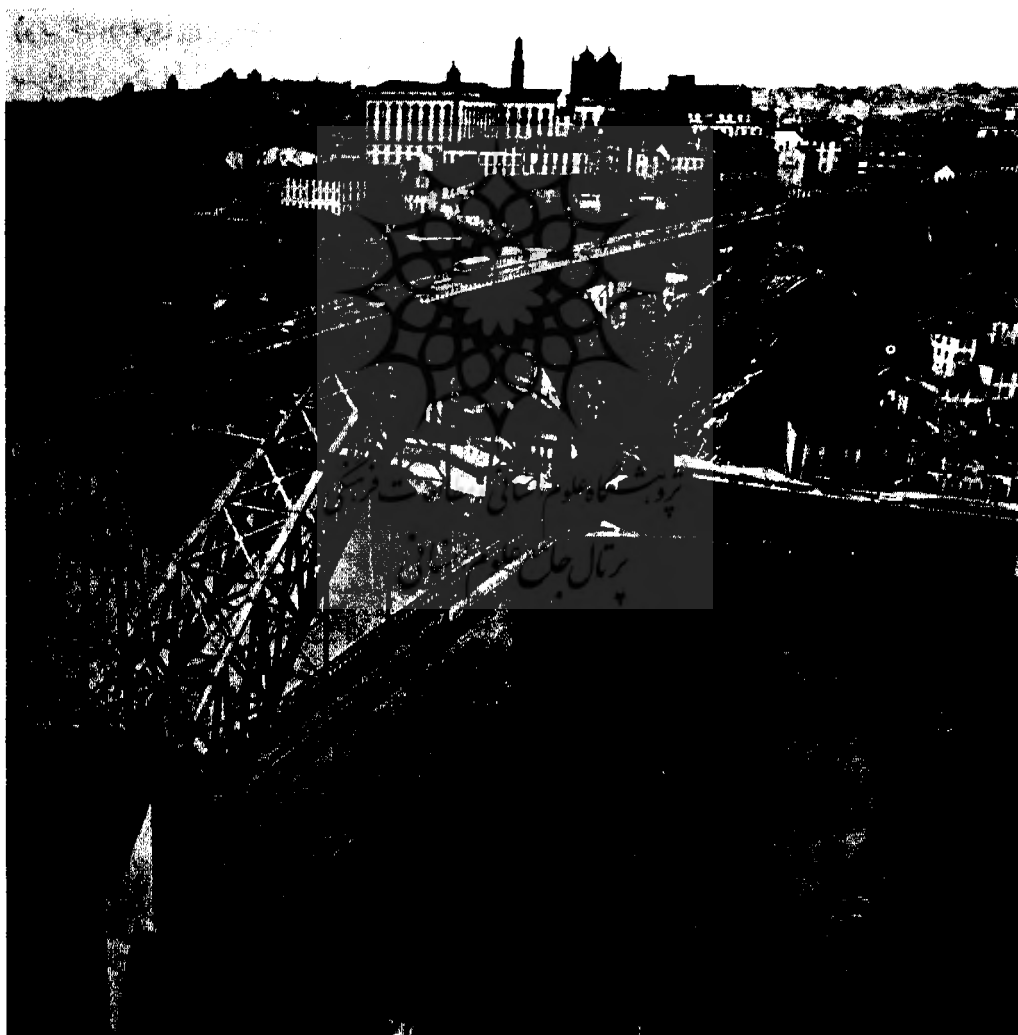

خدمات: در سال ۱۹۸۷ بخش خدمات (به استثناء ساختمان) ۵۶/۱ درصد از محصول ناخالص داخلی را تولید کرده بود. سهم بخش ساختمان در این سال برابر با ۵/۵ درصد و ارزش تولیدات به قیمت جاری - برای بخش خدمات ۳۰۷۴/۸ و برای مسکن ۳۰۰/۶ میلیارد اسکودو بوده است. در همین سال شاغلین بخش خدمات ۱/۸۱ میلیون نفر بودند که ۴۳/۲ درصد از کل شاغلین را بخود اختصاص داده بودند. تعداد شاغلین

بخش خدمات در سال ۱۹۸۷ با بخدمت گرفتن، ۴۳/۲ درصد از کل شاغلین ۵۶/۱ درصد از محصول ناخالص داخلی را تولید کرده بود.

رسیده که برابر ۶ درصد از محصول ناخالص داخلی بوده است. در سال ۱۹۸۸ کل دریافتیهای ناشی از جهانگردی به ۲۴۰۲ میلیون دلار بالغ شده ضمن اینکه مخارج جهانگردان پرتغال، در خارج از این کشور به ۵۳۳ میلیون دلار رسیده است.

از اقلام عمده درآمدهای ارزی را تشکیل می‌دهد و تأثیر مهمی بر تراز پرداختهای پرتغال دارد. دریافتیهای حاصل از این صنعت رقم مهمی از حسابهای جاری را تشکیل داده بطوری که در سال ۱۹۸۸ به حدود ۱۲ درصد از کل دریافتیهای جاری

بازار نیروی کار: شاخص های متنوع اشتغال و بیکاری در مورد پرتغال بر این دلالت دارند که بازار نیروی کار در پرتغال نسبتاً خوب عمل می کند. این بازار نشان داده که علی رغم محدودیت های قانونی و نهادی تا حدودی انعطاف پذیر عمل کرده است. با استعانت از بهبود فعالیت های اقتصادی، نرخ بیکاری نسبت به سال ۱۹۸۳، ۲/۸ درصد کاهش یافته که نسبت به بسیاری از کشورهای اروپائی عملکرد بهتری داشته است. از آن مهمتر نرخ بیکاری نیز، از زمان اوج (ادوار تجاری) قبلی، حدود ۲/۴ درصد بین سالهای ۱۹۷۹-۸۸، کاهش داشته جدول (۴) در حالیکه در بسیاری از کشورهای اروپائی این رقم افزایش نشان داده است. براساس این دو شاخص عملکرد پرتغال در این زمینه را می توان نسبتاً خوب دانست که با عملکرد ایالات متحده، کانادا و ژاپن و همچنین در شمار معدودی از کشورهای اروپائی (اروپای شمالی، اتریش و سوئیس) که نرخ بیکاری آنها در سال ۱۹۸۸ چندان بالا نبوده و حتی گاهی نسبت به اوج ادوار قبلی کاهش یا ندرتاً افزایشی نیز داشته است قابل مقایسه می باشد. در حین فرایند انبساط فعلی، بیکاری بلندمدت (۱۲ ماه و بیشتر) که بصورت درصدی از کل بیکاری در پرتغال بیان شده کاهش یافته است.

بازار نیروی کار پرتغال با بازار نیروی کار سایر کشورهایی که عملکرد آنها نسبتاً خوب ارزیابی شده است در موارد زیر مشابتهائی

دارد:

۱- حساسیت دستمزد نسبت به نرخ بیکاری (قابلیت انعطاف دستمزد واقعی در جدول ۵) نسبتاً بالاست. علت این امر در پرتغال وقفه میان تعدیل دستمزد با شاخص قیمتها و همچنین این واقعیت است که بنگاههای پرتغال که بعد از دومین شوک نفتی در وضعیت مالی بحرانی بسر می بردند پرداخت دستمزدها را به تعویق می انداختند (در سال ۱۹۸۴، یک درصد از دریافت کنندگان دستمزد مشمول چنین وضعی شده بودند، طبق قانون ۱۹۸۶ کارفرمایان مجبور به اصلاح این وضع شدند) و علاوه بر آن تأثیر سیاستهای اقتصادی مربوط به قیمتها (برنامه تثبیت اقتصادی همراه با حذف مداخله و کنترل در قیمتها) را نیز می توان نام برد.

۲- هزینه های غیردستمزدی نیروی کار که بصورت درصدی از کل دستمزدهای ناخالص بیان شده پائین است (در سال ۱۹۸۶ این رقم ۲۲ درصد بوده که با ارقام حدود ۳۰ درصدی پاره ای از کشورهای اروپائی قابل قیاس است).

۳- پرداخت های جبرانی به بیکاران ناچیز است (جدول ستون ۴) و علی رغم نسبت پرداخت سخاوتمندانه، نرخ پوشش پائین است زیرا ملاکهای انتخاب بیکاران برای دریافت پرداختهای جبرانی بسیار سختگیرانه است. هر چند از سال ۱۹۸۵ در این سیستم تسهیلاتی ایجاد شد ولی در سال ۱۹۸۸ تنها ۲۲ درصد از بیکاران ثبت شده را

جدول (۴): شاخص های نسبی بازار نیروی کار

تفسیر در نرخ بلند- مدت بیکاری از حقیض (۲)	تفسیر در نرخ بیکاری از:		نرخ بیکاری در سال ۱۹۸۸	
	حقیض (۱)	اوج (۱)		
۳/۵ (۳)	تفاوت میان درصدها -۲/۸	-۲/۴	۵/۸	پرتغال
۰/۴	-۴/۲	-۰/۵	۵/۵	امریکا
۳/۹	۰/۲	۰/۴	۲/۵	ژاپن
-۲/۵	-۰/۷	۰	۴/۷	فنلاند
۰۰۰	۰/۵	۱/۴	۳/۱	نروژ
-۰/۴	-۰/۹	۰	۱/۷	سوئد
۴/۳	۱/۶	۲	۳/۷	اتریش
۱۱/۵	۱/۲	۴/۶	۲/۹	آلمان
۳/۳	۱/۹	۴/۳	۱۰/۳	فرانسه
۰۰۰	۲/۶	۳/۹	۱۱/۱	ایتالیا
۱۸	-۰/۶	۴	۸/۵	انگلیس
۶/۱	-۲/۴	۲/۸	۱۰/۵	بلژیک
۱۱/۹	-۲/۵	۶/۹	۱۲/۵	هلند
۱۲/۸	۵/۲	۱۴	۱۹/۵	اسپانیا
۱۲/۶	۲/۵	۷/۵	۱۶/۵	ایرلند

(۱): اوج و حقیض در کشورهای مختلف عبارت است از: پرتغال ۱۹۷۹-۸۴، امریکا ۱۹۷۸-۸۲، ژاپن ۱۹۷۹-۸۲، فنلاند ۱۹۸۰-۸۳، نروژ ۱۹۸۰-۸۲، سوئد ۱۹۷۹-۸۲، اتریش ۱۹۷۹-۸۱، آلمان ۱۹۷۹-۸۲، فرانسه ۱۹۷۹-۸۳، ایتالیا ۱۹۷۹-۸۲، انگلیس ۱۹۷۹-۸۱، بلژیک ۱۹۸۰-۸۳، هلند ۱۹۷۹-۸۳، اسپانیا ۱۹۷۷-۸۱، ایرلند ۱۹۷۶-۸۳.

(۲): نسبت بیکاری بلندمدت (۱۲ ماه و بیشتر) تقسیم به کل بیکاری تا سال ۱۹۸۷.

(۳): اطلاعات برای سال ۱۹۸۸ نشاندهنده کاهش ۱/۶ درصدی از نقطه حقیض است.

پوشش می‌داد.

غیرکشاورزی برقرار شد نسبتاً بالا ولیکن به شمار محدودی از شاغلین مربوط می‌گردید. علی‌رغم سایر کشورهای اروپائی که حداقل دستمزد مربوط به شاغلین جوان را کاهش داده‌اند پرتغال این میزان را افزایش داده و هم اکنون نیز در مورد تمامی افراد بالای ۱۸

اما شاید برقراری ارتباط میان عملکرد بازار نیروی کار پرتغال و سایر جنبه‌های ساختاری و نهادی تا حدودی مشکل‌تر باشد. حداقل دستمزد که در سال ۱۹۸۸ برابر نصف میانگین دستمزد در بخش

جدول (۵): مشخصه‌های ساختاری و نهادی بازار کار

پرتغال	جسندگی اشتغال (۱)	قابلیت انعطاف دستمزد واقعی (۲)	هزینه‌های غیر-دستمزدی نیروی کار ۱۹۸۶ (۳)	پرداخت بسته بیکاران (۴) ۸۵ - ۱۹۸۰
پرتغال	۰/۸۹	-۰/۹۲	۲۲	۵
آمریکا	۰/۵۸	-۰/۶۱	۲۰/۳	۱۰
ژاپن	۰/۹۱	-۱/۸۷	۱۵/۵	۲۴
سوئد	۰/۷۸	-۱/۶	۳۷/۳	۳۹
آلمان	۰/۶۸	-۰/۱۱	۲۴/۱	۳۶
فرانسه	۰/۷۵	-۰/۲۹	۴۰/۷	۳۷
ایتالیا	۰/۷۷	-۰/۱۵	۱۴/۸	۲۳
اسپانیا	۰/۵۰	-۰/۱۸	۳۶/۴	۱۹

(۱) کشش بهره‌وری نیروی کار نسبت به تولید. ضریب بالا نشان‌دهنده چسبندگی زیاد اشتغال است.

(۲) شبه کشش تغییر در دستمزد رسمی به نرخ بیکاری. ضریب بالا (بطور مطلق) نشان‌دهنده این است که دستمزدهای واقعی بسیار انعطاف پذیرند، برای جزئیات بیشتر رجوع شود به: *OECD Economic*

(۳) اعانه‌های اجتماعی پرداخت شده بوسیله کارفرمایان به حسب درصدی از کل دستمزدهای پرداخت شده است.

(۴): نسبت دریافتی بیکاران به افراد بیکار تقسیم بر میزان پرداختیهای جبرانی برای هر شاغل از سوی کارفرمایان.

مأخذ:

OECD, *Op. Cit.*, p.66.

سال (بجای ۲۰ سال سابق) و ۷۵ درصد از تمامی افراد بالای ۱۷ سال (بجای ۵۰ درصد سابق) این میزان را بکار می‌برد.

بعلاوه عدم انعطاف اشتغال در بازار نیروی کار پرتغال به الزامات قانونی در این کشور مربوط می‌گردد. اما شاید در مقایسه با سایر کشورهایی که عملکردشان نسبتاً خوب ارزیابی شده است این امر تأثیر منفی

چندانی بر بازار کار نداشته باشد زیرا عدم انعطاف اشتغال با انعطاف زیاد در میزان دستمزد جبران شده است. واکنش نسبت به تغییرات شدید، بیشتر با کاهش دستمزد انجام می‌گردد تا کاهش شمار شاغلین. بهرحال باید بخاطر داشت که در پاره‌ای از کشورها با قابلیت انعطاف کم دستمزد، تعدیل از طریق انطباق (انعطاف) اشتغال

جدول (۶): اشتغال و بیکاری در پرتغال طی سالهای ۱۹۸۳-۸۸ (هزار نفر)

۱۹۸۸	۱۹۸۷	۱۹۸۶	۱۹۸۵	۱۹۸۴	۱۹۸۳	
۴۵۶۱	۴۵۱۱	۴۴۶۶	۴۴۶۱	۴۴۸۶	۴۵۰۲	کل نیروی کار اشتغال
۸۸۵	۹۲۶	۸۹۰	۹۴۴	۹۷۸	۹۵۷	در بخش کشاورزی
۱۱۴۱	۱۱۰۰	۱۰۵۴	۱۰۴۶	۱۰۳۸	۱۰۸۴	صنعت، معدن، آب، برق و ...
۳۶۲	۳۵۴	۳۳۲	۲۳۱	۲۵۰	۲۷۲	ساختن
۱۹۱۰	۱۸۱۱	۱۸۰۸	۱۷۵۵	۱۷۳۹	۱۷۳۲	خدمات
۴۲۹۹	۴۱۹۱	۴۰۸۴	۴۰۷۶	۴۱۰۵	۴۱۴۷	کل اشتغال
۲۶۲	۳۲۰	۳۸۲	۳۸۵	۳۸۱	۳۵۵	بیکاری
۵/۷	۷/۱	۸/۵	۸/۶	۸/۵	۷/۹	درصد نیروی کار
۱۰/۴۱	۱۰/۲۵	۱۰/۲۱	۱۰/۱۶	۱۰/۰۹	۱۰/۰۱	کل جمعیت (میلیون نفر) (۱)

(۱): مأخذ جمعیت:

IMF, *International Financial Statistics 1989* (Washington: IMF 1990) p. 595.

EIU, *Country Profile 1990-91* (London: EIU, Pub. 1990) p.17.

مأخذ:

جدول (۷): قیمت‌ها و دستمزد در پرتغال طی سالهای ۱۹۸۴-۸۹ (درصد تغییر نسبت به دوره قبل)

۱۹۸۹	۱۹۸۸	۱۹۸۷	۱۹۸۶	۱۹۸۵	۱۹۸۴	
۱۲/۶	۹/۶	۹/۴	۱۱/۷	۱۹/۳	۲۹/۳	شاخص قیمت مصرف‌کننده (به استثناء اجاره)
۰۰۰	۱۱/۳	۱۴	۱۶/۸	۲۱/۱	۱۸/۸	دستمزد در بخش صنعتی
۱۰	۸/۵	۸/۷	۱۶/۹	۲۱/۷	۱۹/۱	دستمزد تعیین شده از سوی اتحادیه‌ها قبل از شناور شدن
۳۰	۲۷/۲	۲۵/۲	۲۲/۵	۱۹/۲	۱۵/۶	حداقل دستمزد (مزار اسکودو در ماه)
۱۹۰	۱۸۹	۱۷۹	۱۵۰	۱۱۳	۱۰۷	به دلار

مأخذ:

EIU, *Op. Cit.*, p. 18.

تنها بخش‌هایی هستند که دچار کاهش اشتغال بوده‌اند؛ ضمن اینکه بیکاری در سال ۱۹۸۴ و ۱۹۸۵ به بالاترین حد خود طی دوره رسیده است. دستمزد واقعی در سالهای ۱۹۷۷-۸۴ در تمامی بخشهای اقتصادی نزول کرده (بجز دوسال ۱۹۸۱ و ۱۹۸۰) لیکن از سال ۱۹۸۵ تا ۱۹۸۸ در بخش صنعت دستمزدهای واقعی افزایش نشان داده است. در سال ۱۹۸۴ میزان دستمزد واقعی در بخش صنعت ۹ درصد کمتر از میزان سال ۱۹۷۳ (یکسال قبیل از انقلاب این کشور) بوده است. بهر حال سقوط نرخ تورم از سال ۱۹۸۵ به بعد منجر به افزایش قابل توجه در دستمزد واقعی شده است.

انجام می‌گیرد برعکس چنانچه اشتغال قابلیت انطباق (انعطاف) زیاد نداشته و دستمزد واقعی نیز قابل انعطاف نباشد، بازار کار تا مدت‌ها از حالت تعادل خارج خواهد گردید.

در جداول (۶) و (۷) وضعیت بازار نیروی کار پرتغال و همچنین میزان دستمزدها و شاخص قیمت‌ها ارائه شده است. مشخص است که میزان بیکاری تا سال ۱۹۸۵ (یعنی هنگام خروج از رکود و کساد اقتصادی) روبه افزایش داشته است. نکته بسیار مهم کاهش کل نیروی کار در سالهای ۱۹۸۴ و ۱۹۸۵ است که در غیر این صورت بیکاری و نرخ بیکاری در حد بالاتری قرار می‌گرفت. بخش صنعت و معدن و متعاقب آن بخش ساختمان در سال ۱۹۸۴

حسابهای ملی: اهمیت کشاورزی در اقتصاد پرتغال و آسیب پذیری این بخش اقتصادی از وضعیت آب و هوا و همچنین وابستگی حسابهای ملی این کشور به بخش خارجی باعث ایجاد بی نظمی در نرخ رشد اقتصادی این کشور شده است. نرخ رشد محصول ناخالص داخلی (GDP) در خلال سالهای ۱۹۶۱-۷۳ بطور متوسط ۶/۸ درصد در هر سال بوده است (به قیمت ثابت). لیکن

در خلال سالهای ۱۹۷۴-۸۶ نرخ رشد تنها به ۲/۵ درصد محدود گردیده است. سالهای ۱۹۸۳ و ۱۹۸۴ شاهد کاهش در محصول ناخالص داخلی به قیمت ثابت بوده لیکن از سال ۱۹۸۵ به بعد روند رشد افزایشی بوده است از سال ۱۹۸۶ تا ۱۹۸۹، افزایش تقاضای داخلی و افزایش صادرات منجر به نرخ رشد ۴/۷ درصدی در سال شد که جزو بالاترین نرخهای رشد در « OECD » بوده

جدول (۸): محصول ناخالص داخلی طی سالهای ۱۹۸۴-۸۹

۱۹۸۹	۱۹۸۸	۱۹۸۷	۱۹۸۶	۱۹۸۵	۱۹۸۴	
						کل
۷۲۰۰	۶۰۰۸	۵۲۰۰/۱	۴۲۲۰/۴	۳۵۲۳/۹	۲۸۱۵/۷	به قیمت جاری (میلیاردا اسکودو)
۴۵/۲۷	۲۱/۷۲	۳۶/۹۱	۲۹/۵۵	۲۰/۶۸	۱۹/۲۳	به قیمت جاری میلیاردا دلار
۹۰۵/۲	۸۵۸	۸۲۴/۲	۷۸۷/۲	۷۵۴/۷	۷۳۰/۶	به قیمت ثابت ۱۹۷۷ میلیاردا اسکودو
۵/۵	۴/۱	۴/۷	۴/۳	۳/۳	-۱/۶	تنبیرواقعی (درصد)
						سازمان
۶۷۹۶۹۵	۵۷۷۱۳۷	۵۰۱۱۹۸	۴۲۹۴۲۷	۳۴۴۷۰۲	۲۷۸۰۴۸	به قیمت جاری (اسکودو)
۴۳۱۶	۴۰۰۸	۳۵۵۸	۲۸۷۱	۲۰۲۳	۱۸۹۹	به قیمت جاری دلار
۸۶۲۹۲	۸۲۴۲۱	۸۰۴۱۰	۷۷۱۰۰	۷۴۳۸۱	۷۲۴۰۸	به قیمت ثابت ۱۹۷۷ (اسکودو)
۴/۷	۲/۵	۴/۳	۳/۸	۲/۶	-۲/۴	تنبیرواقعی (درصد)

است. نرخ رشد «GDP» در سال ۱۹۹۰ بدنبال کاهش نرخ رشد صادرات، کاهش یافته و به ۴ درصد رسیده است. بدلیل نرخ رشد پائین جمعیت، محصول ناخالص داخلی سرانه نیز، به قیمت ثابت مداوماً (بجز سال ۱۹۸۴) افزایش یافته و بالاترین نرخ رشد خود را در سال ۱۹۸۹ به میزان ۴/۷ درصد بدست آورده است.

در سال ۱۹۸۷، بخش صنعت و معدن

اروپا). بیش از نیمی از این نرخ رشد حاصل افزایش مصرف خصوصی بوده است. مصرف کالاهای بادوام (اتومبیل و لوازم برقی خانگی که قطعات وارداتی بخش عمده‌ای از آن را تشکیل می‌دهد) عمدتاً به دلیل «اثر چشم و همچشمی» Catch up effect و همچنین ورود کالاهای جدید به بازار پس از الحاق به جامعه اقتصادی اروپا، بسیار زیاد است (جدول ۹).

نرخ رشد GDP در خلال سالهای ۱۹۶۱-۷۳ بطور متوسط ۶/۸ درصد در هر سال بوده لیکن در سالهای ۱۹۷۴-۸۶ نرخ رشد تنها به ۲/۵ درصد محدود گردیده است.

۲۷/۳ درصد از کل محصول ناخالص داخلی را تولید کرده‌اند. سهم بخش خدمات ۵۶/۱ و سهم بخش ساختمان و بخش کشاورزی نیز به ترتیب از ۷/۸ و ۸/۵ درصد در سال ۱۹۸۲ به ۵/۵ و ۷/۸ درصد کاهش یافته است. تغییرات ایجاد شده در سهم بخش صنعت و خدمات نسبتاً ناچیز بوده و سهم زیربخش برق، گاز و آب تقریباً دوبرابر شده و به ۳/۳ درصد رسیده است.

نرخ رشد تقاضای داخلی از ۱۰/۲ درصد در سال ۱۹۸۷ به ۸/۵ درصد در سال ۱۹۸۸ رسید که با توجه به عدم تحمیل محدودیت از طریق سیاستهای اقتصادی این نرخ رشد از بسیاری کشورهای عضو «OECD» بالاتر است (در مقایسه با متوسط ۴ درصدی

درآمد قابل تصرف واقعی خانوار بدلیل افزایش سریع در شمار شاغلین و افزایش مجدد در دستمزدهای واقعی سرانه افزایش یافته است (جدول ۱۰). از طرف دیگر فشار مالیاتی بدلیل عدم تعدیل جداول مالیاتی با نرخ واقعی افزایش قیمتها و همچنین کاهش راههای اجتناب از مالیات، فزونتر شده است؛ لذا نسبت پس انداز در سال ۱۹۸۸ کاهش نشان میدهد و از این لحاظ نیمه دوم دهه ۱۹۸۰ نسبت به نیمه اول آن شاهد تغییری در این روند بوده است.

سرمایه گذاری ثابت ناخالص که کاهش شدیدی را در سال ۱۹۸۴ تجربه کرده بود در سال ۱۹۸۵ نیز کاهش دیگری در آن رخ داد لیکن در سالهای ۱۹۸۶-۸۸

انگیزه بیشتر سرمایه گذاری شده و اثرات منفی نرخهای واقعی بهره و همچنین سیاست صبر و انتظار جهت اعلام سیستم جدید مشوقهای مالی را خنثی نموده است. عامل دیگر در رشد سرمایه گذاری افزایش سرمایه گذاری خارجی - که ظرف سالهای ۱۹۸۷-۸۸ دوبرابر شده است- در خدمات و صنعت است.

افزایش قابل ملاحظه ای را نشان داده و در سال ۱۹۸۸، ۱۵/۵ درصد رشد نموده که حاصل تلاشهای زیاد جهت نوسازی و افزایش ذخیره سرمایه بخصوص در صنایع بوده است. سهولت در انجام فعالیتهای اقتصادی داخلی، ورود به جامعه اقتصادی اروپا و بهبود در سودآوری شرکتها منجر به

جدول (۹): تقاضای و محصول ناخالص داخلی به قیمت ثابت سال ۱۹۷۷ (درصد تغییر)

۱۹۸۸	۱۹۸۷	۱۹۸۶	۱۹۸۵	۱۹۸۴	۱۹۸۳-۸۸	ارزش جاری در سال ۱۹۸۳ میلیارد اسکودو	
۶/۵	۶/۸	۷	۱	۳	۳/۴	۱۵۹۶/۲	مصرف بخش خصوصی
۳/۸	۲	۱	۱/۷	۲/۵	۲	۳۴۸/۴	مصرف بخش عمومی
۱۵/۵	۲۰/۲	۹/۵	-۳	-۱۸	۳/۳	۶۷۱/۵	سرمایه گذاری ثابت ناخالص
۱۹	۲۶	۱۶/۲	-۰/۲	-۲۶/۸	۴/۱	۲۸۲	ماشین آلات و تجهیزات
۱۶	۱۲/۵	۴/۳	-۵	-۱۰	۲/۲	۳۶۲/۵	ساختمان
۸/۲	۸/۹	۶/۵	۰/۳	-۵/۸	۳/۲	۲۶۱۶/۱	تقاضای داخلی نهایی
۰/۶	۱/۶	۱/۲	۰/۸	-۰/۴	۰/۶	-۲۰/۹	موجودی انبار (۱) و (۲)
۸/۵	۱۰/۲	۷/۷	۱	-۶/۱	۳/۶	۲۵۹۶	کل تقاضای داخلی
۷/۳	۱۱/۱	۷	۱۱	۱۴/۲	۹/۵	۷۲۱/۲	صادرات کالاها و خدمات
۱۷/۵	۲۶/۱	۱۷/۲	۳/۹	-۲/۷	۱۰/۱	۱۰۱۴/۸	واردات کالاها و خدمات
-۵	-۵/۷	-۳/۲	۲/۳	۴/۹	۰/۸	-۲۹۲	تراز خارجی (۱)
۲/۱	۴/۷	۴/۳	۳/۳	-۱/۶	۳	۲۳۰۱/۷	GDP به قیمت باار

(۱): کمک به رشد GDP

(۲): شامل مغایرات آماری.

جدول (۱۰): درآمد قابل تصرف خانوار (درصد تغییر)

۱۹۸۸	۱۹۸۷	۱۹۸۶	۱۹۸۵	۱۹۸۴	۱۹۸۳	ارزش جاری در سال ۱۹۸۳ میلیارد لکودو	
۱۴/۷	۱۷/۷	۱۹/۱	۲۲/۸	۱۶/۱	۱۹/۶	۱۱۵۷/۱	برداخت‌های جبرانی بدشاغلین
۱۴/۵	۱۳	۱۲/۵	۲۳/۶	۳۲/۴	۳۲/۸	۹۱۲/۵	درآمد حاصل از دارایی‌ها و تصدی اقتصادی کارفرمایان
۱۵	۱۷/۷	۳۲/۲	۲۱/۴	۲۳	۲۵/۷	۳۱۴/۲	برداخت‌های انتفاعی داخلی
۷/۵	۲۱	۱۰/۴	۱۱/۹	۳۲/۴	۱۲/۶	۲۴۲	برداخت‌های انتفاعی خارجی
۱۴	۱۶/۳	۱۷/۴	۲۱/۷	۲۴/۱	۲۳/۹	۲۶۲۵/۸	درآمد ناخالص
۲۱	-۲/۱	۳/۳	۳۰/۸	۳/۴	۴۳	۱۵۵/۱	مالیات مستقیم
۱۴/۷	۱۸	۲۲/۵	۲۲/۵	۳۲/۶	۲۸/۵	۲۶۴	برداخت سه‌مسئله‌ای اجتماعی
۱۳/۵	۱۵/۸	۱۷/۶	۲۱	۲۴/۶	۲۲/۲	۲۲۰۶/۷	درآمد قابل تصرف
۱۷/۲	۱۷/۷	۲۱/۵	۲۰/۱	۲۳/۹	۲۴/۲	۱۵۹۶/۲	مصرف
۲۴/۱	۲۶/۴	۲۶/۳	۲۸/۷	۲۸	۲۷/۷	-	نسبت پس‌انداز (۱)
۳/۲	۶/۲	۳/۶	۱/۸	-۲/۴	-۲/۶	-	درآمد واقعی فاسل تصرف

(۱): بصورت درصدی از درآمد قابل تصرف

پرتغال جامع علوم انسانی

OECD, *Op. Cit.*, p.13.

مأخذ:

داشته است. این امر بیشتر بدلیل رشد بالای ارزش افزوده کالاهای تولیدی و رونق بخش ساختمان بوده است.

بهرحال، «GDP» در سال ۱۹۸۸ حدود ۴ درصد رشد نموده که نرخ رشد بالائی است و در شرایطی بدست آمده که ارزش افزوده بخش کشاورزی حدود ۱۲ درصد کاهش

تجارت خارجی: پرتغال بارها کسری تجاری زیادی را تجربه نموده این امر بدلیل واردات زیاد انرژی، غذا و ماشین آلات بوده است. تنها بخشهایی که دارای تراز مثبت تجاری بوده اند عبارتند از: منسوجات، البسه، کفش و محصولات چوبی. بعد از افزایش سریع در کسری تجاری در اوائل دهه ۱۹۸۰، سال ۱۹۸۵ شاهد بهبود این روند و کاهش کسری تا حد ۲/۱ میلیارد دلار بوده است.

این امر بدلیل کاهش واردات ماشین آلات و نفت، کاهش قیمت غلات و افزایش حجم صادرات بوده است. در سال

نرخ ارز: پول رایج پرتغال، اسکودو (Escudo) است که از لحاظ تجاری، ارز قابل تبدیلی محسوب می گردد. اسکودو در مکانیسم سیستم پولی اروپا قرار ندارد اما در سید ارزهای واحد پول اروپائی (ECU) داخل شده است. نرخ اسکودو در مقابل سایر ارزها از طریق مداخله در بازار تنظیم می گردد. کنترل اسکودو بطور ماهانه و از طریق کاهش ارزشی بروش نرخ «ثابت خزنده» (Crawling Peg) انجام می شود از ژوئیه سال ۱۹۸۸ میزان کاهش ماهانه، ۰/۲۵ درصد بوده که سالانه به ۳/۰۴ درصد بالغ گردیده است.

جدول (۱۱): میانگین نرخ اسکودو در مقابل سایر ارزهای طی سالهای ۱۹۸۴-۸۹

۱۹۸۹	۱۹۸۸	۱۹۸۷	۱۹۸۶	۱۹۸۵	۱۹۸۴	
۱۵۷/۵	۱۴۴	۱۴۰/۹	۱۴۹/۶	۱۷۰/۴	۱۴۶/۴	یک دلار
۸۳/۸	۸۲	۷۸/۵	۶۹/۲	۵۸/۲	۵۱/۲	یک مارک آلمان
۲۵۸/۲	۲۵۶	۲۳۰/۷	۲۱۹/۲	۲۱۹/۹	۱۹۴/۴	یک لیبره ایتالیایی
۲۴/۷	۲۴/۲	۲۲/۴	۲۱/۶	۱۹/۱	۱۶/۷	یک فرانک فرانسه
۱/۳۳	۱/۲۴	۱/۱۴	۱/۰۷	۱	۰/۹۱	یک پیرونا
۱۷۲/۴	۱۷۰	۱۶۳/۵	۱۴۷	۱۲۹/۵	۱۱۵/۷	یک ECU (۱)
۱۰۲/۴	۹۸	۹۷/۷	۹۹	۱۰۰	۹۸/۸	نرخ ارز موثر واقعی (۲)

(۱): واحد پول اروپایی

(۲): ۱۹۸۵ = ۱۰۰

**فرآورده‌های صنایع کاربر و صنایع مصرف کننده منابع طبیعی دورقم
عمده از کالاهای صادراتی را تشکیل می‌دهند.**

منسوجات، پوشاک، کفش، ماشین آلات و لوازم حمل و نقل. دیگر اقلام صادراتی پرتغال را فرآورده‌های چوبی شامل: خمیر کاغذ، کاغذ، چوب و چوب پنبه تشکیل می‌دهند. در سال ۱۹۸۹ گروه منسوجات و پوشاک ۷۳۴/۸ میلیارد اسکودو صادرات داشت است که نسبت به سال ۱۹۸۵ سالانه رشد متوسط ۲۰ درصد را نشان می‌دهد. سال ۱۹۸۶ که سال الحاق به جامعه اقتصادی اروپا می‌باشد این رشد ۲۲/۴ درصد بوده است. ماشین آلات و لوازم حمل و نقل نیز در

۱۹۸۶ هر چند افزایش ناگهانی در واردات بدلیل افزایش تقاضای داخلی با ۵۰ درصد کاهش در واردات انرژی و افزایش صادرات جبران شد لیکن کسری تجاری، به حد ۲/۴ میلیارد دلار بالغ گردید. در سال ۱۹۸۸ کسری به ۶/۸ میلیارد دلار بالغ گردید که ناشی از افزایش شدید در حجم واردات بوده است. بهر حال افزایش در صادرات سال ۱۹۸۹ منجر به کاهش اندکی در کسری تجاری شده است. اقلام عمده صادراتی پرتغال عبارتند از:

جدول (۱۲): تراز تجاری پرتغال طی سالهای ۱۹۸۴-۸۹ (میلیارد اسکودو)

۱۹۸۹	۱۹۸۸	۱۹۸۷	۱۹۸۶	۱۹۸۵	۱۹۸۴	
۱۹۹۴/۴	۱۵۸۲	۱۳۱۱	۱۰۸۲/۳	۹۷۱/۷	۷۶۰/۶	صادرات (فوب)
-۲۹۷۳	-۲۵۷۰/۳	۱۹۶۵/۳	-۱۱۴۲/۵	-۱۳۲۶/۵	-۱۱۶۱/۶	واردات (سیف)
-۹۷۸/۷	-۹۸۸/۳	-۶۵۴/۳	-۳۶۰/۲	-۳۵۴	-۴۰۰	تراز تجاری
-۶۲۱۴	-۶۸۶۳	-۴۶۴۴	-۲۴۰۸	-۲۰۸۲	-۲۷۳۲	به میلیون دلار ^(۱)

(۳): با میانگین نرخ ارز سالانه تبدیل شده است.

جدول (۱۳): اقلام عمده تجاری پرتغال طی سالهای ۱۹۸۰-۸۹ (میلیارد اسکودو)

۱۹۸۹	۱۹۸۸	۱۹۸۷	۱۹۸۶	۱۹۸۵	۱۹۸۰	
						صادرات فوب
۷۳۴/۸	۶۰۰/۹	۵۲۲/۵	۴۱۹/۵	۳۴۲/۶	۷۱/۴	منسوجات، بیوشاک، کفش و غیره
						شامل:
۵۷۷/۶	۴۸۲/۷	۴۱۶	۳۳۶/۵	۲۸۵/۹	۶۱/۷	منسوجات و بیوشاک
۱۵۷/۲	۱۲۸/۲	۱۰۶/۱	۸۱/۵	۵۵/۳	۸/۵	کفش
۳۸۱/۵	۲۶۳/۹	۲۰۹/۴	۱۷۰	۱۵۱/۱	۳۰/۹	ماشین آلات و لوازم حمل و نقل
۲۷۹/۶	۲۳۲/۱	۱۸۹/۳	۱۴۷/۲	۱۲۲/۴	۳۸/۹	محصولات و فرآورده های چکول
۱۵۳/۳	۱۳۱/۴	۱۰۶/۷	۹۹/۶	۹۴/۵	۲۸/۷	حیوانات - سبزیجات و فرآورده های غذایی
۱۲۳/۴	۱۱۰/۷	۸۲/۲	۷۳/۱	۷۵/۲	۱۳/۷	صنایع شیمیائی و پلاستیک
۶۲/۸	۵۸	۴۶/۱	۳۷/۲	۵۲/۱	۱۱/۴	فلزات پایه
۱۹۹۴/۴	۱۵۸۲	۱۲۸۹/۹	۱۰۸۲/۳	۹۷۱/۷	۲۳۲/۲	کل صادرات شامل سایر موارد
						واردات:
۱۸۵/۸	۹۸۱/۲	۴۱۱/۵	۴۱۰/۶	۲۸۵/۲	۱۱۷/۴	ماشین آلات و لوازم حمل و نقل
۳۷۰/۱	۳۳۳/۲	۲۵۶/۲	۲۰۰/۹	۲۰۱/۸	۶۶/۳	حیوانات - سبزیجات و فرآورده های غذایی
۳۳۶	۳۰۷/۹	۲۴۳	۱۹۲/۵	۱۵۸/۹	۵۹/۲	صنایع شیمیائی و پلاستیک
۳۰۰	۲۶۰/۳	۱۹/۴	۱۳۸/۴	۱۱۹/۲	۳۵/۵	منسوجات، بیوشاک و کفش
۲۲۹/۶	۱۸۲/۹	۱۳۴/۳	۱۰۲/۹	۹۱/۸	۳۸/۹	فلزات پایه
۲۷۹۳	۲۵۷۰/۳	۱۸۹۱/۳	۱۴۴۲/۵	۱۳۲۶/۵	۴۶۵/۸	کل واردات شامل سایر موارد

جدول (۱۴): طرفهای تجاری پرتغال (درصد)

۱۹۸۹	۱۹۸۸	۱۹۸۷	۱۹۸۶	۱۹۸۵	۱۹۸۰	
						مادرات (فوب)
۷۱/۵	۷۱/۶	۷۰/۸	۶۸	۶۲/۵	۵۸/۲	جامعه اقتصادی اروپا (کل) شامل :
۱۵/۷	۱۴/۷	۱۵/۳	۱۴/۷	۱۳/۷	۱۴/۵	آلمان (غربی)
۱۵/۱	۱۵/۲	۱۵/۸	۱۵/۲	۱۲/۷	۱۰/۵	فرانسه
۱۲/۳	۱۴/۳	۱۴/۱	۱۴/۳	۱۴/۶	۱۴/۸	انگلیس
۱۰/۲	۱۰/۵	۱۱/۵	۱۱/۸	۱۰/۸	۱۳/۹	اتحادیه تجارت آزاد اروپا EFTA شامل :
۶	۵/۹	۶/۴	۷	۹/۲	۵/۷	سوئد
۶	۵/۹	۶/۴	۷	۹/۲	۵/۷	امریکا
۰/۷	۱/۱	۱/۵	۱/۶	۲/۵	۰/۰	ایک
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	کل شامل سایر موارد واردات (سیف)
۶۷/۹	۶۷/۱	۶۳/۷	۵۸/۸	۴۵/۹	۴۴/۳	جامعه اقتصادی اروپا شامل :
۱۴/۵	۱۳/۱	۱۱/۷	۱۱	۷/۴	۵/۴	اسپانیا
۱۴/۴	۱۴/۶	۱۵	۱۴/۱	۱۱/۵	۱۱/۵	آلمان (غربی)
۱۱/۶	۱۱/۵	۱۱/۲	۱۰/۱	۸/۱	۷/۱	فرانسه
۷/۴	۸/۳	۸/۱	۷/۵	۷/۵	۸/۶	انگلیس
۶/۳	۷/۳	۷/۳	۷/۳	۶/۲	۷/۶	اتحادیه تجارت آزاد اروپا EFTA
۴/۵	۴/۳	۴/۸	۶/۸	۹/۷	۱۰/۸	امریکا
۶/۱	۵	۶	۸/۶	۱۷/۳	۰/۰	ایک
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	کل شامل سایر موارد

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مرکز جامع علوم انسانی

سال ۱۹۸۹ نسبت به سال ۱۹۸۵، ۱۵۲ درصد رشد داشته است جدول (۱۳).

عمده‌ترین مقصد تجاری پرتغال کشورهای اروپائی می‌باشد بطوری که جامعه اقتصادی اروپا در سال ۱۹۸۹ حدود ۷۱/۵ درصد از کل صادرات و ۶۷/۹ درصد از کل واردات پرتغال را بخود اختصاص داده است. انتظار می‌رود که با سرمایه‌گذاریهای بیشتر در پرتغال و کمکهای جامعه اقتصادی اروپا تجارت خارجی پرتغال رونق بیشتری گیرد. همانند کشور اسپانیا سهم تجارت خارجی پرتغال با کشورهای عضو ایک دستخوش تغییرات شدیدی شده بنحوی که واردات پرتغال از ایک که در سال ۱۹۸۵، ۱۷/۳ درصد از کل واردات این کشور را تشکیل می‌داد بلافاصله بعد از الحاق به جامعه اقتصادی اروپا به ۸/۶ و در سال ۱۹۸۹ به ۶/۱ درصد کاهش یافته که البته بیشتر بدلیل کاهش قیمت نفت بوده است. سهم ایک در صادرات پرتغال نیز از ۲/۵ درصد در سال ۱۹۸۵ به ۰/۷ درصد در سال ۱۹۸۹ رسیده است.

حسابجاری: در حسابجاری پرتغال چهار عامل نقش عمده دارند که دو عامل آن به بهبود حسابجاری کمک می‌کنند که عبارتند از: درآمدهای حاصل از جهانگردی و درآمدهای انتقالی از خارج (وجوه ارسالی کارگران پرتغالی شاغل در خارج و کمکها و انتقالات جامعه اقتصادی اروپا). یک عامل منفی عمده همان کسری تجاری است که در سال ۱۹۸۱ به حداکثر خود رسیده و در سال ۱۹۸۵ به ۱/۵ میلیارد دلار بالغ گردیده و در سال ۱۹۸۷ به دو برابر افزایش یافته است. این کسری در سال ۱۹۸۸ نیز مجدداً افزایش داشته است. حسابجاری در سال ۱۹۸۲ به ۳/۲ میلیارد دلار کسری رسید تا اینکه در سال ۱۹۸۵، مبلغ ۳۸۶ میلیون دلار مازاد را ثبت نمود که این رقم در سال ۱۹۸۶ به ۱/۲ میلیارد دلار بالغ گردید. بهبود در تجارت نامرئی در سال ۱۹۸۷ با کسری بالای تجاری خنثی شده و منجر به کاهش حسابجاری به ۴۴۴ میلیون دلار در این سال گردیده است. میزان کسری در سال ۱۹۸۸ به ۹۷۴ میلیون دلار بالغ گردید اما در سال ۱۹۸۹ به ۵۵۰ میلیون دلار مازاد دست یافت.

واردات پرتغال از کشورهای عضو ایک که در سال ۱۹۸۵، ۱۷/۳ درصد از کل واردات این کشور را تشکیل می‌داد بعد از الحاق به جامعه اقتصادی اروپا به ۸/۶ و در سال ۱۹۸۹ به ۶/۱ درصد کاهش یافته است.

جدول (۱۵): تراز پرداختهای پرتغال طی سالهای ۱۹۸۳-۸۸ (میلیون دلار)

۱۹۸۸	۱۹۸۷	۱۹۸۶	۱۹۸۵	۱۹۸۴	۱۹۸۳	
۱۰۸۷۰	۹۲۶۸	۷۲۰۲	۵۶۷۳	۵۱۷۷	۴۵۶۹	صادرات (فوب)
-۱۶۳۰۱	-۱۲۸۴۹	-۸۸۸۲	-۷۱۷۷	-۷۴۰۸	-۷۶۴۴	واردات (فوب)
-۵۲۳۱	-۳۵۸۱	-۱۶۸۰	-۱۵۰۴	-۲۱۳۱	-۳۰۷۵	تراز تجاری
۱۰۲۲	۱۱۸۲	۹۲۹	۷۹۱	۵۲۱	۳۲۸	خدمات :
۱۸۶۹	۱۷۲۱	۱۲۰۳	۹۰۱	۷۲۸	۵۹۱	جها نگردي
۵۸۰	-۳۷۴	-۱۳۵	-۱۸۴	-۱۸۸	-۱۹۸	حمل و نقل
-۸۸۲	-۹۳۲	-۱۰۱۴	-۱۱۵۲	-۱۲۰۰	-۱۰۶۴	درآمد های حاصل از سرمایه گذاری
۴۳۱۷	۳۷۷۵	۲۹۱۵	۲۲۵۱	۲۱۷۸	۲۱۷۱	پرداخت های سلامتی
-۹۷۴	۴۴۴	۱۱۵۰	۳۸۶	-۶۳۲	-۱۶۴۰	تراز حساب جاری
۸۷۹	۱۹۴	-۲۹۲	۱۱۰۹	۱۳۳۳	۱۴۵۸	سرمایه های میان مدت و بلند مدت :
۶۵۲	۳۱۶	۱۵۵	۲۱۲	۱۷۰	۱۱۳	سرمایه گذاری خالص از خارج
-۱۲۶	-۵۶۱	-۵۱۶	۹۱۷	۱۲۳۸	۱۳۷۰	اعتبارات خارجی
-۹۵	۶۳۸	۸۵۷	۱۲۹۵	۷۰۱	-۱۸۲	تراز اساسی
۱۷۰۰	۱۲۷۳	-۱۰۷۹	-۵۲۳	-۲۲۱	-۵۶۲	سرمایه های کوتاه مدت استنباطات و از قلم افتادگیها
۱۶۰۵	۱۹۱۱	-۲۲۲	۹۲۷	۴۸۰	-۷۲۶	تراز معاملات غیر پولی
-۶۷۱	-۱۰۱	۱۹۹	۴	-۲۸۹	-۳۱۰	سرمایه کوتاه مدت موسسات پولی بخش خصوصی
-۹۳۴	-۱۸۱۰	۲۳	-۹۷۶	-۱۹۱	۱۰۵۶	تغییر در ذخایر (منفی علامت افزایش)

EIU, *Op. Cit.*, p. 35.

مأخذ:

- 1— EIU, *Portugal Country Profile 1990-91*, London: EIU, 1990.
- 2— EIU, *Portugal Country Report 1991*, London: EIU, 1991.
- 3— IMF, *International Financial Statistics 1989*, Washington: IMF, 1990.
- 4— Macedo Jarge Braga and Serfatey Simon, *Portugal Since the Revolution*, Colorado: Westview Pres 1982.
- 5— OECD, *OECD Economic Survey Portugal 1988/89*, Paris: OECD, 1989.
- 6— U.N, *National Account Statistics 1985*, New York; 1986.

